

संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाच्या
कार्यक्षम अंमलबजावणी बाबत.

महाराष्ट्र शासन

शासन परिपत्रक क्रं.नास्वअ २०१२/ प्र.क्र.१३२/ पापु-२१
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग
मंत्रालय, मुंबई - ४०० ०३२
दिनांक: १७ जानेवारी, २०१२

वाचा- शासन निर्णय नास्वअ. २००७/प्र.क्र.६४/पा.पु.२१ दि. २६/१०/२००७

प्रस्तावना :

राज्याच्या नागरी भागामध्ये सन २००२-०३ पासून नागरिकांच्या सक्षम सहभागाने संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियान प्रत्येक वर्षाच्या दि. २ ऑक्टोंबर पासून पुढील वर्षाच्या दि. १४ नोव्हेंबर पर्यंत राबविण्यात येते. सदर अभियानांतर्गत पाणी पुरवठा व्यवस्थापन, घनकचरा व्यवस्थापन, मलनिःस्सारण इ. पाणी व स्वच्छतेच्या सुविधांसह शहराच्या सौंदर्यीकरण व पर्यावरणाच्या सुधारणेवर भर देण्यात आलेला आहे. अभियानांतर्गत निश्चित केलेल्या निकषांतर्गत उल्लेखनिय कामगिरी करणा-या नागरी संस्थांना रोख परितोषिक व भारतरत्न पंडित जवाहरलाल नेहरु स्वच्छ शहर पुरस्कार या सन्मानाने गौरविले जाते.

सदर अभियानाच्या पहिल्या व दुस-या फेरीची अंमलबजावणी संदर्भाधिन शासन निर्णयातील कृती कार्यक्रमानुसार दि. २ ऑक्टोंबर ते ५ ऑगस्ट या कालावधीमध्ये संबंधित नागरी संस्थेच्या प्रशासकीय प्रमुखाच्या मार्गदर्शनाखाली पूर्ण करणे आवश्यक आहे. तर राज्य स्तरीय अंतिम फेरीची अंमलबजावणी ही राज्य शासनामार्फत दि. ६ ऑगस्ट ते दि. १५ सप्टेंबर या कालावधीत पूर्ण करून दि. १४ नोव्हेंबर म्हणजेच भारतरत्न पंडित जवाहरलाल नेहरु यांच्या जन्मदिनी राज्यस्तरीय परितोषिक वितरण समारंभ आयोजित करून विजेत्या नागरी संस्थांचा गौरव करणे आवश्यक आहे. परंतु उपरोक्त कृती कार्यक्रमानुसार अभियानाची अंमलबजावणी होत नसल्याने मा.मुख्यमंत्री महोदय व मा.उपमुख्यमंत्री महोदयांनी अभियानाची अंमलबजावणीच्या विलंबाबाबत तीव्र नाराजी व्यक्त करून अभियानाच्या अंमलबजावणीमध्ये प्रत्यक्ष लोकसहभाग निश्चित करण्यासाठी विभागाने त्वरीत कार्यवाही करण्याचे निर्देश दिले.

सबब सन २००२-०३ पासून संपूर्ण लोकसहभागावर आधारित असलेला राज्य हगणदारीमुक्त करण्याचा संकल्प घेवून सुरु करण्यात आलेल्या अभियानाची अंमलबजावणी ही विहित कृती कार्यक्रमानुसार नागरिकांच्या सहभागाने राबविणे आवश्यक आहे. केवळ नागरिकांच्या मदतीने प्रत्यक्ष प्रशासन व लोकसहभागाद्वारे स्वच्छ सुंदर शहर निर्माण करून स्वच्छतेतून समृद्धीकडे व समृद्धीतून आरोग्य संपदेकडे पर्यायाने राज्य हगणदारी मुक्त करण्याचा संकल्प साध्य करण्यासाठी कृती कार्यक्रमानुसार विहित कालावधीत कार्यवाही पूर्ण करून अभियानांतर्गत उल्लेखनीय कामगिरी करणा-या नागरी संस्थांचे पदाधिकारी व प्रशासकीय प्रमुख तसेच नागरिकांचा त्याचवेळी गौरव करून स्वच्छता या विषयाला अनन्य साधारण महत्व देण्यासाठी मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या निर्देशानुसार कार्यवाही करण्याच्या सूचना देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती.

शासन परिपत्रक :-

संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाचा, “नागरी स्वच्छता आणि हगणदारीमुक्त शहर या मधून आरोग्याकडे व पर्यायाने विकास व समृद्धीकडे वाटचाल” हा खरा उद्देश साध्य करण्यास्तव प्रत्यक्ष लोकसहभाग निश्चित करून संदर्भाधीन शासन निर्णयामध्ये नमूद कृती कार्यक्रमानुसार कार्यवाही करण्यासाठी पुढीलप्रमाणे पुन्हा निर्देश देण्यात येत आहेत.

१) संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाचा शुभारंभ —

राष्ट्रपिता महात्मा गांधी यांच्या दि.२ ऑक्टोबर या जन्मदिवशी मा.महापौर/मा.नगराध्यक्ष यांच्या अध्यक्षतेखाली पत्रकार परिषद आयोजित करून संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाचा शुभारंभ करण्यात यावा. उपरोक्त पत्रकार परिषदेमध्ये पत्रकारांना देण्यात येणा-या वृत्तपत्र प्रसिद्धी पत्रक (**Press Release Note**) मध्ये अभियानाचा उददेश स्पष्टपणे नमूद करून पाणी व स्वच्छता व्यवस्थापन बाबतची माहिती त्याचप्रमाणे दि.२ ऑक्टोबर ते दि.२५ जून कालावधीतील नागरी संस्था स्तरावरील पहिल्या फेरीमध्ये करण्यात येणा-या कार्यवाहीबाबतची तसेच अभियानाच्या प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्याकरीता नागरी संस्थेमार्फत करण्यात येणा-या नियोजनाची माहिती देखिल वृत्तपत्रांमध्ये प्रसारीत करण्यात यावी.

सदर पत्रकार परिषदेचे आयोजन करण्याची संपूर्णत: जबाबदारी ही प्रशासकीय प्रमुख या नात्याने गट-१ व गट-२ च्या बाबतीत संबंधित महानगरपालिका आयुक्त यांची तर गट-३ व गट-४ च्या बाबतीत संबंधित नगर परिषदांचे मुख्याधिकारी यांची राहील.

२) दि.२ ऑक्टोबर रोजी आयोजित पत्रकार परिषदेमध्ये नागरी संस्थेमार्फत कल्विण्यात आलेल्या नियोजनाप्रमाणे कार्यवाही करण्यासोबतच संबंधित नागरी संस्थेने दि.२ ऑक्टोबर ते दि.२५ जून या कालावधी दरम्यान म्हणजेच नागरी संस्था स्तरावरील पहिल्या फेरीच्या दरम्यान खालील प्रमाणे कार्यक्रम राबवावेत.

अ) शाहरामध्ये रहदारीच्या परिसरात पाणी व स्वच्छता व्यवस्थापन विषयक माहिती देणारे कार्यक्रम राबवावेत, फलक लावावेत.

ब) शालेय तसेच महाविद्यालयीन विद्यार्थ्यांमध्ये किशोर वयातच ‘पाणी व स्वच्छता’ विषयक जाणीव निर्माण करण्यास्तव पाणी व्यवस्थापन, घनकचरा व सांडपाणी व्यवस्थापन इ. विषयावर चित्रकला, निबंध तसेच वकृत्व स्पर्धा घेण्यात याव्यात. यामध्ये विजेत्या ठरलेल्या विद्यार्थ्यांना मा.महापौर/मा.नगराध्यक्ष यांच्या अध्यक्षतेखाली समारंभ आयोजित करून मा.महापौर/मा.नगराध्यक्ष व आयुक्त, महानगरपालिका/मुख्याधिकारी, नगर परिषद यांचे संयुक्त स्वाक्षरीचे नगर परिषदेच्या वर्तीने प्रशस्तीपत्र व सन्मानिच्न्ह देवून गौरविण्यात यावे. सदर समारंभाचे आयोजन करण्याची जबाबदारी ही संपूर्णत: संबंधित महानगरपालिका आयुक्त/मुख्याधिकारी, नगर परिषद यांची राहील.

क) नागरी संस्थेचा स्वयंमुल्यांकन अहवाल तयार करणे-

दि.१० जून पर्यंत नागरी संस्थेने केलेल्या नियोजनाप्रमाणे त्याचप्रमाणे संदर्भाधीन शासन निर्णयामध्ये नमूद केलेल्या कृति कार्यक्रमानुसार आयुक्त, महानगरपालिका/मुख्याधिकारी, नगर परिषद यांचे मार्गदर्शनाखाली नागरी संस्थेचे स्वयंमुल्यांकन पूर्ण करून नागरी संस्था स्तरावर दि.२५ जून पर्यंत पहिली फेरीची तपासणी पूर्ण करावी.

३) पहिल्या फेरीचा बक्षिस वितरण सोहळा –

संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाची पहिली फेरी दि.२५ जून पर्यंत पूर्ण झाल्यानंतर दि.२६ जून ते दि.३० जून या कालावधीमध्ये पहिल्या फेरीचा अंतिम मुल्यांकन अहवाल तयार करावा व नागरी संस्था स्तरावर विजेत्या प्रशासकीय वॉर्ड/प्रभाग यांना मा.महापौर/मा.नगराध्यक्ष यांचे अध्यक्षतेखालील पारितोषिक समारंभामध्ये गौरविण्यात यावे.

संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानातर्गत विहित केलेल्या कृति कार्यक्रमानुसार दि.२ ऑक्टोबर ते दि.३० जून या कालावधीत पहिल्या फेरीची अंमलबजावणी ही संपूर्णत: संबंधित नागरी संस्थेने आयुक्त महानगरपालिका तसेच मुख्याधिकारी, नगर परिषद यांचे मार्गदर्शनाखाली व नागरी संस्थेच्या स्वनिधीतून करणे आवश्यक आहे. पहिल्या फेरीची अंमलबजावणी वर नमूद त्याचप्रमाणे संदर्भाधीन शासन निर्णयातील कृति कार्यक्रमानुसार तसेच तरतुदीनुसार करण्याची जबाबदारी ही संपूर्णत: संबंधित नागरी संस्थेने आयुक्त, महानगरपालिका तसेच मुख्याधिकारी, नगर परिषद यांची राहील.

४) विभागस्तरीय दुसरी फेरी –

नागरी संस्था स्तरावर आयोजित पहिल्या फेरीचा बक्षिस समारंभ तसेच अंतिम मुल्यांकन अहवालाच्या आधारे दि.१ जुलै ते दि.२५ जुलै या कालावधीत गट-१ व गट-२ च्या बाबतीत संबंधित महानगरपालिका आयुक्त यांनी तर गट-३ व गट-४ च्या बाबतीत विभागीय आयुक्त यांनी संदर्भाधीन शासन निर्णयातील तरतुदीनुसार दुस-या फेरीची तपासणी पूर्ण करून आपापल्या स्तरावर दुस-या फेरीचा निकाल अंतिम करावा व विजेत्या प्रशासकीय वॉर्ड तसेच नगर परिषदांच्या नावाने शासनास धनादेशाची मागणी करून दुस-या फेरीचा अंतीम मुल्यांकन अहवाल दि.५ ऑगस्ट पर्यंत शासनास सादर करावा.

दुस-या फेरीतील विजेत्या नागरी संस्थांना गौरविण्याकरीता गट-१ व गट-२ च्या बाबतीत मा.महापौर यांचे अध्यक्षतेखाली तर गट-३ व गट-४ च्या बाबतीत विभागीय आयुक्त यांचे अध्यक्षतेखाली पारितोषिक वितरण समारंभ आयोजित करण्यात यावा.उपरोक्त समारंभ आयोजित करण्याची त्याचप्रमाणे दुस-या फेरीच्या अंतीम मुल्यांकन अहवालासह कार्यपूर्ती अहवाल शासनास दि.५ ऑगस्ट पर्यंत सादर करण्याची जबाबदारी ही संबंधित महानगरपालिका आयुक्त यांची तसेच विभागीय आयुक्त यांची राहील.

५) राज्यस्तरीय अंतिम फेरी-

सर्व महानगरपालिका आयुक्त यांचेकडून गट-१ व गट-२ तर विभागीय आयुक्त यांचेकडून गट-३ व गट-४ च्या दुस-या विभागस्तरीय फेरीचा अंतीम मुल्यांकन अहवाल शासनास दि.५ ऑगस्ट पर्यंत प्राप्त झाल्यानंतर सदर अहवालाच्या आधारे दि.६ ऑगस्ट ते दि.५ सप्टेंबर या कालावधी दरम्यान शासन निर्णयातील तरतुदीनुसार तपासणी योग्य नगर परिषदांचे तसेच महानगरपालिकांची राज्य शासनामार्फत निवड यादी तयार करण्यात यावी.

राज्यस्तरीय निवड यादी तयार झाल्यानंतर दि.६ सप्टेंबर ते दि.१५ सप्टेंबर या कालावधीमध्ये राज्यस्तरीय समितीमार्फत निवड यादीतील सर्व नागरी संस्थांची प्रत्यक्ष तपासणी करून राज्यस्तरीय फेरीचा अंतीम अहवाल शासनाकडे सादर करण्यात यावा.

६) राज्यस्तरीय पारितोषिक वितरण समारंभ –

राज्यस्तरीय समितीमार्फत शासनास प्राप्त झालेल्या अंतीम अहवालाच्या आधारे राज्यस्तरावर पुरस्कार प्राप्त नागरी संस्थांची निवड करून विजेत्या नागरी संस्थांना मा.मुख्यमंत्री महोदयांच्या अध्यक्षतेखालील पारितोषिक समारंभामध्ये रोखु पारितोषिक व सन्मानचिन्ह देवून भारतरत्न पंडित जवाहरलाल नेहरु स्वच्छ शहर पुरस्काराने दि.१४ ऑक्टोबर या भारतरत्न पंडित जवाहरलाल नेहरु यांच्या जन्मदिनी गौरविण्यात यावे.

संपूर्णतः लोकसहभागाद्वारे नागरी संस्थांच्या पुढाकाराने पाणी व स्वच्छता व्यवस्थापन या क्षेत्रामध्ये उल्लेखनीय कामगिरी करून एका स्पर्धेच्या माध्यमातून राज्य हगणदारीमुक्त पर्यायाने स्वच्छ व सुंदर शहरासह आरोग्य संपदा प्राप्त करण्यासाठी राज्याच्या नागरी भागामध्ये सन २००२-०३ पासून संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियान राबविण्यात येत आहे. सदर अभियान यशस्वीपणे राबविण्याची जबाबदारी ही संपूर्णतः नागरी संस्थांची पर्यायाने नागरी संस्थांच्या प्रशासकीय प्रमुखांची आहे. परंतु अद्यापपर्यंत अभियान सुरु होवून दहा वर्षांचा कालावधी लोटला असला तरी ब-याच ठिकाणी नागरी संस्थांचा उत्साह कर्मी झाल्याचे दिसून येत आहे. त्यामुळे अभियानाच्या सुरुवातीसच अभियानाच्या अंमलबजावणीमध्ये लोकसहभाग निश्चित करून अभियानाची नागरी संस्थामार्फत नागरिकांच्या मदतीने प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी वर नमूद प्रमाणे कार्यवाही करण्याची जबाबदारी ही संपूर्णतः संबंधित महानगरपालिका आयुक्त, मुख्याधिकारी, नगर परिषद तसेच विभागीय आयुक्त यांची आहे. वर प्रमाणे कार्यवाही करण्याची जबाबदारी ही संबंधित नागरी संस्थांची असली तरी अभियानाला आलेली मरगळ दूर करण्याकरीता नागरी संस्थांना सहाय्यभूत म्हणून पाणी व

स्वच्छता विषयक माहिती देणारे त्याचप्रमाणे कृति कार्यक्रम व अभियानाचे संक्षिप्त स्वरूप दर्शविणारे फलक सर्व नागरी संस्थांना राज्य शासनामार्फत तात्काळ उपलब्ध करून देण्यात येतील.

राज्य शासनामार्फत पुरविण्यात आलेले फलक हे अभियान कालावधी पूर्ण होईपर्यंत शहराच्या गर्दीच्या मुख्यत्वे बाजारपेठा, बसस्थानके, नागरी संस्थेचे मुख्यालय, शाळा/महाविद्यालयीन परिसर इ.ठिकाणी लावण्यात येवून ते अभियान कालावधीपर्यंत सुस्थितीत राहतील याची जबाबदारी नागरी संस्थांच्या प्रशासकीय प्रमुखांची राहील. सदर फलक हे अत्यंत उपदेशपर व लोकसहभाग वाढविण्यासाठी सहाय्यकारी ठरून अभियानाची विहित कालावधीत प्रभावीपणे अंमलबजावणी करण्यासाठी सहाय्यकारी ठरणार असल्याने ते गर्दीच्या ठिकाणी दर्शनीय भागावर लावण्याची व सुस्थितीत ठेवण्याची त्याच प्रमाणे नागरी क्षेत्राच्या हददीमध्ये लावण्यात येणा-या सर्व फलकांची नोंद ही नागरी संस्थेच्या **GIS/GPS** प्रणालीवर करून फलक उभारल्यानंतर आठ दिवसांचे आत सदर फलक कोठे उभारण्यात आले आहेत तसेच वरील सुचनांनुसार राबविलेल्या विविध कार्यक्रमांकाचा अहवाल वेळोवेळी त्यांच्या फोटोसह अहवाल शासनास सादर करण्याची जबाबदारी ही संर्बंधित नागरी संस्थांच्या प्रशासकीय प्रमुखांची राहील.

संत गाडगेबाबा नागरी स्वच्छता अभियानाचा मुख्य उददेश हा लोकसहभागाद्वारे राज्य हगणदारी मुक्त करून नागरिकांच्या मदतीने स्वच्छ सुंदर शहर निर्माण करून स्वच्छतेतून समृद्धीकडे व पर्यायाने समृद्धीतून आरोग्य संपदा प्राप्त करणे हा असल्याने वर नमूद प्रमाणे कार्यवाही करण्याची जबाबदारी ही संपूर्णतः नागरी संस्थांची राहील.

सदर शासन परिपत्रक महाराष्ट्र शासनाच्या या वेबसाईटवर उपलब्ध करण्यात आलेले असुन त्याचा संगणक सांकेताक २०१३०११७१०३७४५४९२८ असा आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने,

Sd/-

(एस.एस.संधू)

प्रथान सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रत,

- १) मा. राज्यपाल महोदयांचे सचिव.
- २) मा. मुख्यमंत्री यांचे प्रधान सचिव.
- ३) मा. उपमुख्यमंत्री यांचे सचिव.
- ४) सर्व मा.मंत्री महोदयांचे खाजगी सचिव
- ५) सर्व मा.राज्यमंत्री महोदयांचे खाजगी सचिव
- ६) सर्व संसद सदस्य.
- ७) विधानसभा व विधान परिषदेचे सर्व सदस्य.
- ८) महापौर, महानगर पालिका(सर्व),नगराध्यक्ष,नगर पालिका(सर्व)
- ९) महासंचालक, माहिती व जनसंपर्क महासंचालनालय.
- १०) विभागीय आयुक्त (सर्व).
- ११) जिल्हाधिकारी (सर्व).
- १२) आयुक्त, महानगर पालिका(सर्व)
- १३) मुख्याधिकारी, नगर पालिका(सर्व).
- १४) संचालक, पाणी पुरवठा, स्वच्छता व सहाय्य संस्था, बेलापुर.
- १५) राज्य समन्वयक, संवाद व क्षमता विकास कक्ष, बेलापूर.
- १६) नियोजन विभाग, मंत्रालय, मुंबई.